# BIBLIOTECILE PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI CRIZA LECTURII

## PUBLIC LIBRARIES FROM REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE CRISIS OF READING

**CZU: 027.5:028(478)** **https://doi.org/10.59295/spd2024s.20**

**Maria PILCHIN,**
ORCID: 0009-0002-4477-8730
e-mail: maropil82@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

***Summary.*** *The reading crisis is a situation, a social context that goes beyond the field of library science, education and cultural management. The critical moment of the book in a society is manifested by both quantitative and qualitative data, the latter having a long-lasting impact, configuring mentalities, creating socio-cultural and political representations. The critical spirit is a value of the book culture. It generates civilizational boundaries, a modus vivendi, cultural and educational habits, social development, scientific and cultural progress. Reading cultivates critical thinking, polemics, and human discernment. Public libraries, undergoing various transformations, accepting change and the crisis it often brings, are those community actors whose impact has grown more and more over the last three decades. Public libraries became democratized and modernized after the fall of the USSR. They began to relate with society horizontally, becoming centers of community development, abandoning the Soviet concept in which the library kept, conserved, and indexed a title or an author. We identify flexible institutions with applied strategies in the field of book impasse recovery.*

***Keywords:*** *critical thinking, librarianship strategies, modern public libraries, reading crisis.*

## INTRODUCERE

Cunoașterea se manifestă tot mai mult ca reacție rezilientă la o criză. Vorbim despre criza științelor umaniste, recurent apar semnalele de alarmă care vin dinspre specialiștii bibliotecii și dinspre filologi, filozofi, sociologi, psihopedagogi – nu se citește, tehnologiile informaționale ne-au acaparat, divertismentul media este copleșitor. Alte voci reprezintă adesea un snobism ideologic și tehnologic (neacceptarea manifestă a inteligenței artificiale) și negarea noilor paradigme. Este pendularea dezechilibrată între trecut și viitor, între Est și Vest, între tradiție și inovație. Este incapacitatea de a gestiona eficient transformarea, de a aplica prezentului realizările epocilor premergătoare și de a previziona noutatea celor care urmează. „Dar câtă schimbare, atâta criză, atâta posibilă eroare” [1, p. 83]. Erorile de orice nivel generează crize. De felul cum sunt acestea controlate depinde evoluția unor societăți, per ansamblu, și dezvoltarea unor indivizi luați în parte.

Criza lecturii este o situație, un context social care depășește domeniul biblioteco-

nomic, educațional și de management cultural. Acest moment critic se manifestă atât prin date cantitative, cât și calitative, ultimele având un impact de lungă durată, configurând mentalități, creionând reprezentări socio-culturale și politice. Spiritul critic este o valoare a culturii cărții. Acesta generează granițe civilizaționale, un *modus vivendi*, obiceiuri culturale, educaționale, o dezvoltare socială, progresul științific și cultural. Lectura cultivă gândirea critică, polemica, discernământul uman. Bibliotecile publice, care trec prin diferite transformări, care acceptă schimbarea și criza pe care adesea aceasta o aduce, sunt acei actori comunitari al căror impact a crescut tot mai mult în ultimele trei decenii. Instituțiile infodocumentare s-au democratizat și modernizat după căderea URSS. Ele au început a relaționa cu societatea pe orizontală, devenind centre de dezvoltare comunitară, abandonând conceptul sovietic în care biblioteca păstra, conserva, punea la index un titlu sau un autor.

## REZULTATE ȘI DISCUȚII

### CRIZA LECTURII: O ABORDARE CIVILIZAȚIONALĂ

Profesorul Brian McHale din Tel Aviv semnalează o stare disfuncțională a lucrurilor: „astăzi aproape orice în cultura noastră tinde să nege realitatea și să promoveze irealitatea, în interesul menținerii unor nivele ridicate de consum” [2, p. 331-33]. Bunăstarea economică și starea spirituală de bine sunt cele două componente ale civilizației. Pentru spațiul nostru, civilizația este metonimică cu lumea occidentală. E un argument geografic și metafizic. Vestului i se reproșează consumul exagerat, Orientului – lipsa de drepturi și libertăți.

Occidentul este un spațiu și un timp clar configurat. Să luăm în considerație impactul cronologic al Europei de Vest în întreaga lume. Oare, curentele și mișcările sociale, politice, cultural-artistice nu sunt în mare parte de „producție” vest-europeană? Occidentul – o paradigmă mereu deschisă, neîmplinită până la capăt, într-o eternă căutare a fericirii și adevărului. E acea irealitate mereu stimulată, criticată sau glorificată. Cineva ar putea numi această stare de fapt criză, altcineva ar evoca un spirit european exemplar mereu reconfigurat de relativism și provizorat. E civilizația prin excelență, scindată între idealismul obiectiv și cel subiectiv, între robotică și spiritualitate, între o estetică sintetică și una artistică. E comunicarea creativă și industriile creative recente care pe unii îi scandalizează, pe alții îi motivează. Toate acestea ridică pentru psihologia social-culturală probleme de-a dreptul neliniștitoare așa cum nu pot fi cercetate cu ușurință.

Spiritul critic cultivat de procesul lecturii devine pentru societățile planetei o necesitate imperioasă și o nevoie aproape ontologică. Cărțile de filozofie și antropologie revin pe orbita cercetărilor recente. Filozofia civilizațiilor, în interpretarea sa tradițională drept concepție despre viață și lume, redevine un centru de interes după un 24 februarie 2022 (Ucraina). De ce existăm pe această planetă ca specie? Putem coexista și coabita pașnic cu toții aici? Întrebări care se acutizează după un 7 octombrie 2023 (Israel). Aceste întrebări existențiale stimulează cererea de lecturi formatoare, de dezvoltare intelectuală în paradigma actualității.

Dacă cunoașterea tradițională este o formă de intruziune, de agresiune, un atentat la hedonism și divertisment, atunci cunoașterea recentă este o formă de agresiune rece: „Societatea noastră pare în același timp așezată și violentă; în orice caz frigidă” [3, p. 41]. Antagonismul cunoașterii prin lectură presupune un fel de divergență dialectică: „În practică, procesul lecturii capătă caracterul unei confruntări” [4, p. 210]. Paul Cornea invocă „războiul judecăților critice” [4, p. 21] și riscul unei diseminări confuze care poate surveni atunci când analizăm textul, când „riscăm să-l expunem pericolului (ori șansei) derivei și deschiderii către toate punctele cardinale” [4, p. 211]. Este divergența de opinii, este combativitatea argumentației, este bătălia dialogului.

Brian McHale în „Ficțiunea postmodernistă” se referă la un alt tip de violență, cea de insultare a auditoriului. Și aici îi vom da dreptate, acest fel de „încălcare” a ordinii publice într-un text este prezentă: imagini violente, mizerabilism, un cotidian lipsit de estetic, limbajul injurios etc. Cercetătorul se întreabă dacă aceasta ar putea fi luată chiar drept „o manifestare a iubirii? Da, de fapt, se poate […] din cel puțin un motiv ea poate funcționa ca o strategie de seducție, o „ceartă a îndrăgostiților” pusă în scenă în mod deliberat ca preludiu pentru o reconciliere tandră. Mai mult, agresiunea și abuzul sunt ele însele forme de relaționare” [2, p. 341]. Posibila interdicție (cenzură de stat, editorială, redacțională) configurează cronotopul autoritarismului, dictaturii, tiraniei.

## CADRUL SOCIO-CULTURAL

Specialiștii de bibliotecă sunt conștienți de faptul că „analiza crizelor, a cauzelor acestora, a formelor pe care le îmbracă și a modului în care se finalizează acțiunea lor, este, altfel spus, analiza dezvoltării indivizilor, fenomenelor, societăților” [5, p. 201]. Criza culturii este, în primul rând, o criză a bibliotecii, a uzului memoriei și tradiției cunoașterii umane.

Jean Baudrillard pune problema acestei crize care este una a dispariției punctului de reper, e dispariția sensului, a unei agonii culturale: „Pentru noi, fanaticii esteticului și ai sensului, ai culturii, ai gustului și ai seducției, pentru noi descoperirea fascinației nonsensului reprezintă un adevărat șoc mental” [6, p. 167]. În această dimensiune a crizei axiologiei cele vechi, „…se impune forma călătoriei, care realizează ceea ce Virilio numește estetica dispariției” [6, p. 12], una care survine din existența lui *homo viator*.

Același autor se întreabă: „În această călătorie, singura problemă este: până unde se poate merge în exterminarea sensului, până unde se poate înainta în forma deșertică, lipsită de puncte de referință, fără să clachezi și, bineînțeles, cu condiția să păstrezi farmecul ezoteric al dispariției” [6, p. 19]. Și această criză survine și în urma practicării „unui nou fanatism, cel al performanței fără chip, al unei evidențe fără sfârșit” [6, p. 33]. Rentabilitatea și eficiența individuală și socială cu orice preț sunt exclusiviste. Dar și problema sensurilor pe care o semnalăm aici poate aluneca înspre o semantizare a tot și a toate. Autoamăgirea și autoînșelarea cognitivă sunt preferate senzației dispariției sensurilor. Simțul absurdului este o formă de simț al umorului. Lipsa sensului este și ea

un sens. Este radiografierea unei lumi din care au dispărut vechile dogme, vechile paradigme restrictive și abuzive, este mutația accentelor, o logistică a conținuturilor, un flux al noii axiologii. Și aici intervine funcția esențială a cugetării materializată de înțelegerea lumii, fenomenelor, informației, relațiilor dintre date, a memoriei scrise, experienței și stărilor umane surprinse și captate de diferite texte în mod diferit.

Roland Barthes insistă însă pe lectură ca o formă de perpetuare a culturii, o formă hedonistă care s-ar înscrie în paradigma omului nou, cea a omului care savurează viața, gastronomia și călătoriile: „Textul de plăcere: acela care mulțumește, umple, dă euforie; acela care vine din cultură, nu rupe cu ea, este legat de o practică confortabilă a lecturii" [3, p. 15]. Omul de azi arareori însă percepe actul lecturii ca pe o plăcere. Cititul este echivalat de majoritatea indivizilor speciei cu restricție de timp, obligație profesională, constrângere școlară sau academică, examinare, memorare, apreciere. Or, „criza informației contemporane este o sumă dinamică și esențializată a crizelor tuturor domeniilor de activitate, pe care, la rândul ei, le influențează, le determină" [5, p. 13]. Totodată, lectura contribuie la satisfacerea nevoii de recunoaștere academică, profesională și socială. Criza acesteia reflectă o recesiune individuală și socială, un dezechilibru dintre *a obliga* și *a motiva, a stimula*. De aici necesitatea identificării unor noi paradigme de cultivare a lectorului și actului lecturii la toate etapele de formare ale unui individ.

## CÂTEVA DATE CANTITATIVE

În ianuarie 2022, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, cu suportul Magenta Consulting, a realizat studiul „Lectura în comparație intergenerațională". Au participat, la nivel național, prin selecție aleatorie, 3237 de respondenți (vârsta 5+) care au vizitat bibliotecile din țară. A fost aplicat un chestionar autoadministrat completat în bibliotecă de către vizitatorii acesteia.

Din acest studiu aflăm că populația activă nu prea practică lectura de plăcere (probabil, din lipsa de timp). „Generației Z (5-25 ani) îi este caracteristică lecturarea cărților pentru pregătire pentru examene/ teste (26%). O treime din Generația Millenials (26-40 ani) și din Generația X (41-55 ani) citește cărți care țin de lucru sau ocupația lor" [7].

Respondenții au indicat câteva motive de a vizita biblioteca:

**Tabelul 1.** Motivul vizitării bibliotecii

| MOTIVUL | PROCENTE |
|---|---|
| **Varietatea mare de cărți pentru alegere** | **59 %** |
| **Personalul din bibliotecă** | **56 %** |
| **Prezența calculatorului/ conexiunii la internet** | **41 %** |

*Sursa:* [7].

Top-3 cele mai solicitate domenii de literatură sunt:

**Tabelul 2.** Top 3 – cele mai solicitate domenii de literatură

| DOMENII | PROCENTE |
|---|---|
| **Literatura artistică/ beletristică** | **20 %** |
| **Psihologie/ Filosofie/ Dezvoltare personala/ Educație** | **17 %** |
| **Istorie/ valori/ război/ memorii** | **10 %** |

*Sursa:* [7].

Un „motiv pentru care participanții studiului vizitează biblioteci, este participarea la evenimente organizate de bibliotecă (40%)” [7]. De unde deducem rolul major al bibliotecii în cultivarea competenței de lectură și în promovarea științei și culturii cititului.

## STRATEGII BIBLIOTECONOMICE DE CONTRACARARE A CRIZEI

„Sfârșitul cărților a fost adesea prevăzut, dar ele au supraviețuit de-a lungul timpului tuturor atacurilor” [8, p. 191]. Criza culturii aduce perpetuă schimbare de modele. Lectura este o formă de reziliență intelectuală în contextul diferitor crize economice, socio-politice, ecologice etc. Mereu e nevoie de soluții viabile. Și instituțiile infodocumentare le pot oferi.

Biblioteca este „un teritoriu al crizelor” [5, p. 13]. Reperăm și o dilemă teoretico-practică: oscilarea între vechiul model bibliologic care era centrat pe carte ca obiect de valoare, cititorul fiind tratat drept obiect al procesului, și nevoia tot mai mare a conceperii faptului că cititorul este un subiect al actului lecturii, așa încât să fie un utilizator deplin al întregului flux de servicii de bibliotecă (o galerie de roluri: vizitator, utilizator, partener, colaborator, sponsor etc.). Este o necesitate socială ca cititorul să nu fie tratat ca un obiect pasiv al procesului infodocumentar. Aceasta vine ca o cerere socială, în mod special din câmpul muncii (criza cadrelor).

Riscurile sociale și problemele de soluționat prin prioritizarea strategiilor lecturii ar fi:

- Analfabetismul funcțional;
- Nivelul scăzut de specializare și expertiză în societate;
- Degradarea și criza unor domenii profesionale;
- Criza economică ca rezultat al lipsei de cadre în câmpul muncii.

(In)capacitatea de a depăși criza (paradigmele trecutului, resentimentele, frica și incertitudinea zile de mâine) este o chestiune-cheie a prezentului și viitorului umanității. Și, dacă „azi profesiunile gândirii presupun sănătate psihică, echilibru, capacitatea de

analiză, forța de a înfrunta frustrarea, umilința de a recunoaște monstruozitatea în sinele tău.” [9, p. 166-167], de aici ar putea să reapară desfătarea cunoașterii și sănătatea proceselor decizionale, dintr-o reechilibrare a omului consumat și mereu solicitat de fluxul informațional al Internetului și al tehnologiilor recente. Cartea are puterea să readucă armonia întâlnirii cu descoperirea cognitivă a lumii, o apropiere calmă și detașată, o percepție *smart* a lumii și existenței.

În ultimii ani, bibliotecile publice din Republica Moldova urmează strategii proactive, încercând să implementeze diferite modele de promovare a lecturii. Iată câteva exemple (selectiv):

**Biblioteca Națională a Republicii Moldova** cu Programul Național „Lectura Central” promovează cultura lecturii în republică. În cadrul acestuia e organizat anual și un concurs național de lectură: *cel mai activ cititor, cel mai original proiect de promovare a cărții, cel mai original club de lectură, cel mai original proiect de promovare a lecturii în familie* etc. BNRM organizează din 2016 și Clubul Literar „Homo Aesteticus”.

**Biblioteca Națională Pentru Copii „Ion Creangă”** promovează lectura la nivel republican în cadrul Campaniei Naționale „Să citim împreună”. Maratonul „Vacanță de Magie cu Lecturi o Mie” este un program estival. Sunt organizate mai multe concursuri naționale și republicane ale cărții: „La izvoarele înțelepciunii”, „Demnitatea umană – valoare europeană”, „#PrivețteCitește”, „Amicii lecturii”, „Personaje crengiene”, „Noi aventuri ale personajelor preferate în benzi desenate”, „Biblioteca – cheia succesului meu”, „Biografia mea de cititor”. Este organizat și Concurs Internațional de creație literară „Noile isprăvi ale lui Guguță”. Aceeași instituție vine cu o ofertă de cluburi de lectură: „Arcadia”, „Adolescenții la prezent”, „Cărți și Creație”, „Book-uriile Copilăriei”, „Cartea inspiră Filmul” etc.

**Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”** promovează lectura din literatura autohtonă în cadrul programului „Chișinăul citește”. „Bătălia cărților” este un alt program-concurs municipal de promovare a lecturii din autorii străini. Câteva cenacluri cultivă în filiale lectura profesionistă: „Forzaț”, „Republica”, „Atelierul Vlad Ioviță”, „EcoLectura”, „Мы познаем мир”. Mai multe cluburi de lectură promovează cititul sistematic: „Ovidienii”, „Caravana lecturii”, „Scriitori în dialog”, „Lectură generoasă”, „Caleidoscopul literar”, „Phoenix”, „Citim împreună”, „Bookuria lecturii”, „Lecturici”, „Alianța cuvintelor”, „Prietenii cărții”, „Povești cu tâlc”, „Eminescienii”, „Vocea cititorului”, „Cărțile din viața mea”, „Pasionați de lectură”. Unele cluburi promovează lectura în alte limbi: „Universul cărții evreiești”, „Povestea de Șabbat”, „Trauminsel”, „Lectoriul pușkinian”, „Știința sacrală a lui Roerich”, „Сопілка Молдови”, „Basme, povești și legende poloneze”, „Българско огнище”, „Povești populare găgăuze” etc.

## CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

- Criza lecturii reflectă o criză generală a sistemului socio-cultural, socio-politic și economic al unei comunități de indivizi;

- Bibliotecile pot și trebuie să devină centre de propagare a științei și culturii lecturii, prin strategii și politici proactive de atragere a utilizatorilor spre oferta sa de servicii ale lecturii;
- Instituțiile infodocumentare din țara noastră au nevoie să studieze și să implementeze, într-un mod continuu, bine conceput, modele occidentale de gestionare a crizei lecturii: cluburi de carte, ateliere de lectură, concursuri ale cărții, programe și campanii de lectură.

**REFERINȚE**

1. STOICA, I. *Structuri și relații informaționale în dezvoltarea învățământului și a cercetării românești*. București: Editura Alternative, 1997. 143 p. ISBN: 973-9216-29-3.
2. MCHALE, B. *Ficțiunea postmodernistə*. Iași: Polirom, 2009. 395 p. ISBN: 978-973-46-1384-7.
3. BARTHES, R. *Pləcerea textului. Roland Barthes despre Roland Barthes. Lecția: Eseu*. Chișinru: Cartier, 2006. 227 p. ISBN: 978-9975-79-400-8.
4. CORNEA, P. *Delimitəri și ipoteze: comunicəri și eseuri de teorie literarə și studii*. Iași: Polirom, 2008. 318 p. ISBN: 978-973-46-1121-8.
5. STOICA, I. *Criza în structurile infodocumentare*. Constanța: Ex Ponto, 2001. 225 p. ISBN: 973-8227-08-9.
6. BAUDRILLARD, J. *America*. Pitești: Paralela 45, 2008. 175 p. ISBN: 978-973-47-0375-3.
7. STUDIU „Lectura în comparație intergenerațională”: [Raport de cercetare]/ Biblioteca Națională a Republicii Moldova; Magenta Consulting. [online]. [citat 06.06.2024]. În: http://moldlis.bnrm.md/bitstream/handle/123456789/1430/Lectura_in_compara%c8%9bie_intergenerationala_Raport.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. ENACHE, I. *Managementul în structurile infodocumentare*. București: Editura Universității din București, 2008. 213 p. ISBN: 973-973-737-451-6.
9. PBNZARU, I. *Practici ale interpretərii de text*. Iași: Polirom, 1999, 260 p. ISBN: 973-683-306-2.